

Onderzoek Indië?

- Verslag Indiëherdenking
- Veteranen knappen school op in Bosnië

Hillen: geen onderzoek, maar vriendschap

Geen onderzoek naar het militaire optreden van Nederland in voormalig Nederlands-Indië. Dat kabinetsstandpunt herhaalde demissionair minister Hans Hillen van Defensie in zijn toespraak tijdens de 25e Indiëherdenking in Roermond op zaterdag 1 september. Veel Indiëveteranen waren blij met deze uitspraak. En dat prins Willem-Alexander namens het koningshuis een krans legde, vonden ze fantastisch.

Door: Janke Rozemuller

Foto: William Moore

Het was eerder nog wel even spannend hoe de ruim twintigduizend bezoekers zouden reageren op de aanwezigheid van prins Willem-Alexander bij de herdenking in stadspark Hattem in Roermond. Tenslotte hadden ze bijna een kwart eeuw moeten wachten sinds diens opa, prins Bernhard, het Nationaal Indië-monument 1945-1962 in 1988 onthulde. Al die tijd hadden ze gevraagd om de aanwezigheid van een vertegenwoordiger van het Koninklijk Huis bij de herdenking van de ruim 6.200 militairen die in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea omkwamen. Nu die er was, bleek het merendeel dit enorm te waarderen. Zeker omdat de prins zich na afloop onder de veteranen in de tent bij kasteeltje Hattem begaf en met hen in gesprek ging.

Eindelijk

“Fantastisch”, reageert Indiëveteraan Toon Segers (85). De oud-brenschutter is maar wat blij met de komst van de kroonprins. “Eindelijk weer eens iemand van het Koninklijk Huis bij de herdenking.” Segers diende van 1947 tot 1950 bij het 4e bataljon van het Garde Regiment Prinses Irene op Oost-Java, net als de 86-jarige oud-radioman Cor Wiegel en Mart Voerman (85). Hun bataljon liet 44 gesneuvelden achter. Voerman was infanterist en raakte zwaargewond in Indië. Kort na aankomst in Semarang werd hij door een dummkogel, een kogel die fragmenteert, getroffen in zijn been. Tijdens het gewondentransport werd hij nogmaals getroffen, dit keer in zijn arm. Na drie maanden ziekenhuis wilde hij graag terug naar zijn kameraden. “Ik wilde de jongens niet alleen laten”, vertelt hij. “Maar het was wel een ellende daar. Ik vond het een rottijd.”

Op de vraag of hij vindt dat er een allesomvattend onderzoek moet komen naar de gebeurtenissen in Indië, antwoordt Voerman

■ Prins Willem-Alexander legde samen met generaal Henk Morsink, chef van het Militaire Huis van de koningin, een krans.

man kort maar krachtig: “Geen onderzoek.” Zijn oud-collega’s zijn het met hem eens. “Niet doen. Je moet geen oude wonden openrijten”, stelt Segers. “Er gebeurden verkeerde dingen”, meent Wiegel, “maar het was ook een vreselijke oorlog.”

Wederzijdse waardering

Ook minister Hillen van Defensie liet in zijn toespraak weten geen voorstander te zijn van een onderzoek. Vooral niet omdat er volgens hem weer warmte begint te komen in de relatie tussen Nederland en Indonesië. “Nieuwe vriendschap begint niet met te onderzoeken wat er allemaal mis is gegaan. Onze relatie is gebaat bij wederzijdse waardering, bij het zoeken naar wat bindt.” Ook richtte hij zich rechtstreeks tot de Indiëveteranen. “Nederland zocht en zoekt met zichzelf in het reine te komen door extra kritisch naar zijn eigen rol te kijken. De vraag is of dat helpt. Voor u weegt die herinnering nog zwaarder, omdat u amper erkenning kreeg voor de vele en moedige inspanningen die u en uw gesneuvelde kameraden hebben verricht. De opgestoken duim die u verdiende, werd zo vaak een neergetrokken mondhoek.”

Een veteraan van 5-3 RI die niet met zijn naam in *Checkpoint* wil, is diep geraakt door de woorden van Hillen. “De minister had een paar rake opmerkingen, die kwamen werkelijk aan. Hij heeft de waarheid gezegd: in de publieke opinie waren wij moordenaars. Ons is veel tekortgedaan. Ik had het echt even moeilijk tijdens zijn toespraak.” Over het onderzoek wil hij in eerste instantie niks kwijt. “Daar hou ik me buiten.” Om er even later aan toe te voegen: “Laten we geen oude koeien uit de sloot halen.”

De toespraken van minister Hillen en de andere sprekers zijn terug te vinden op www.nim-roermond.nl

‘Oordeel op basis van kennis

Op 19 juni publiceerde *de Volkskrant* een pleidooi voor een omvattend onderzoek naar de toepassing van geweld in de nadagen van Nederlands-Indië (1945-1949). Het artikel was van de hand van de directeurs van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), het Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies (NIOD) en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). *Checkpoint* sprak met NIMH-directeur drs. Piet Kamphuis.

Door: Jan Schoeman

Foto's: NIMH

Waarom juist nu dit pleidooi voor aanvullend onderzoek? We weten immers al heel veel.

“We hebben de afgelopen periode wederom kunnen constateren dat Indië nog steeds een open zenuw is in het Nederlandse denken. Denk bijvoorbeeld aan de commotie over de bloedbaden in Rawagede en op Zuid-Celebes en de publicatie van beeldmateriaal waarop, zoals sommigen stellen, de executie van Indonesiërs door Nederlandse militairen te zien zou zijn. Deze commotie leidt regelmatig tot hele stellige en moraliserende uitspraken en oordelen die meer zijn gebaseerd op emotie in plaats van op kennis. Natuurlijk, we weten al heel veel over de periode 1945-1949, maar we hebben bijvoorbeeld onvoldoende zicht op het Indonesische aandeel in het geweld. Vandaar ook ons pleidooi Indonesische en andere buitenlandse bronnen bij het onderzoek te betrekken. Zo'n integraal onderzoek helpt ons antwoord te geven op vragen als: wat was de aard van de geweldstoepassing aan beide kanten? In hoeverre waren Nederlandse ontsporingen een reactie op excessief Indonesisch geweld? En: wie was nu precies verantwoordelijk voor wat? Om dat laatste concreet te maken: als onderzoek uitwijst dat er bijvoorbeeld bij inlichtingeneenheden veel meer excessen plaatsvinden, dan klopt er waarschijnlijk iets niet in de sfeer van instructie en bevelvoering. Dan heb je een basis voor structurele excessen en daarmee een geheel andere situatie dan bij een individuele ontsporing.”

Is zo'n veelomvattend onderzoek wel haalbaar?

“Die vraag hebben we onszelf natuurlijk ook gesteld. Onze instituten hebben alle drie ervaring met gecompliceerd onderzoek op meerdere plaatsen dat langere tijd in beslag neemt. Denk bijvoorbeeld aan het NIOD-onderzoek inzake Srebrenica. Die ervaring sterkt ons in onze overtuiging dat ook dit onderzoek haalbaar is, maar dat als we het binnen een redelijke termijn willen afronden, onze eigen middelen daarvoor ontoereikend zijn. Vandaar ook ons verzoek om aanvullende financiering.”

Maar dat verzoek is door de regering bij monde van demissionair minister Rosenthal afgewezen.

“Ja, spijtig genoeg. Het goede nieuws daarbij vond ik wel dat men inhoudelijk niet afwijzend tegenover zo'n onderzoek staat, maar er desalniettemin geen extra geld voor over heeft.”

Over Rosenthal gesproken: naar aanleiding van de publicatie van die 'executiefoto's' in de Volkskrant merkte hij op dat dit zeker geen reden was voor aanvullend onderzoek omdat dergelijke foto's al langer in het publieke domein circuleren. Heeft het NIMH zulke beelden in bezit?

“Die *Volkskrant*-foto's vind ik weer zo'n typisch voorbeeld van een hype waarbij suggesties worden gedaan zonder dat men de precieze achtergrond kent. Ik durf namelijk uit die beelden niets te concluderen omdat de context ervan niet bekend is. In onze collectie hebben we twee miljoen beelden waaronder ook hele gruwelijke. Daarvoor geldt regelmatig hetzelfde: we weten niet waar,

wanneer en door wie ze gemaakt zijn en ook andere vormen van contextduiding ontbreken. In zulke situaties past terughoudendheid bij de interpretatie.”

Hoe is eigenlijk in Indonesië gereageerd op het voorstel tot aanvullend onderzoek?

“In ieder geval in de wetenschappelijke wereld erg positief. De Indonesische historicus Bambang Purwanto noemt het zelfs een 'excellent idee'. Ik kan dat ook begrijpen omdat er in Indonesië op dit moment hard wordt gewerkt aan een standaardwerk over de eigen geschiedenis – een werk dat is gebaseerd op wetenschappelijke inzichten en niet ideologisch of partijpolitiek is ingekleurd. Ook daarvoor zou zo'n aanvullend onderzoek dus van waarde zijn.”

■ Directeur van het NIMH Piet Kamphuis.

Aan het slot van het Volkskrant-artikel noemen jullie ook nog dat zo'n onderzoek inzichten kan opleveren die ook voor de training en inzet van hedendaagse militairen relevant kunnen zijn. Is dat niet wat opportunistisch geredeneerd? Historische vergelijkingen gaan immers meestal mank?

in plaats van emotie'

■ Nederlandse militairen met bij Medan gevangengenomen Republikeinse strijders tijdens de eerste politionele actie, 27 juli 1947.

“Ja, zulke vergelijkingen gaan inderdaad vaak mank. Toch ligt het hier naar mijn idee wat anders. Als Nederlandse krijgsmacht besteden we veel aandacht aan zaken als ethisch handelen en het oorlogsrecht. Tegelijk weet je echter dat er op die gebieden tijdens acties zaken enorm fout kunnen gaan. Als militair historici boeit het ons of je in zulke excessen patronen kunt ontdekken. Immers, als er sprake is van een patroon, dan kun je zoiets opnemen in hedendaagse militaire opleidingen. Laat me dat concretiseren. In onze bestudering van de gevechten in mei 1940 heeft met name collega Herman Amersfoort aannemelijk gemaakt dat misschien wel het gevaarlijkste moment in een gevecht het ogenblik is onmiddellijk nadat men heeft gecapituleerd. Je legt dan namelijk je lot in handen van mensen waarop je zonet nog hebt geschoten en die dus niet veel redenen hebben om blij te zijn

over je gedrag. Op zo'n moment is de kans op wraak en excessen levensgroot, zeker als het gevecht heftig is geweest en er aan de kant van de overwinnaars veel slachtoffers zijn gevallen. Sommige zaken zijn van alle tijden, zoals ethische dilemma's en de omgang met krijgsgevangenen, en ik vind een verwijzing naar het belang van een grondige historische kennis op bijvoorbeeld deze punten ook voor het heden dan ook niet opportunistisch.”

Goed, jullie financiële aanvraag is afgevoerd en daarmee lijkt dit onderzoek van de baan. Hoe nu verder?

“Dit onderzoeksplan is wat ons betreft nog niet van de baan. We houden het plan op de agenda en we wachten om te beginnen de uitslagen van de verkiezingen en de formatie even af. Verschillende Kamerleden hebben zich nu al

‘voor’ uitgesproken en ik verwacht dat die politieke steun nog zal toenemen. Als een van de redenen daarvoor zie ik het gegeven dat advocate Liesbeth Zegveld wederom de staat heeft gedaagd, nu inzake het bloedbad op Zuid-Celebes (zie pag. 18 en 19; red.). Dat kan telkens opnieuw blijven gebeuren als we de feiten niet hebben geordend en onduidelijk is wat zich nu precies heeft afgespeeld. Misschien nog wel belangrijker vind ik dat door onvoldoende kennis en duidelijkheid over wie nu precies wat heeft gedaan de gehele groep Indiëveteranen in de beklagdenbank terecht kon komen. Dat spijt me zeer, want dat hebben ze niet verdiend en ik wil me er dan ook voor inspannen daarin verandering aan te brengen. Zo'n onderzoek is daarbij van onschatbare waarde omdat dat ons het fundament verschaft om te spreken op basis van kennis en van feiten in plaats van op emotie.”

‘Het was ruig om ervan te weten’

Indiëveteraan Wim Hendrix (86) publiceerde samen met Jacques van Doorn het boek *Ontsporing van geweld*, een onderzoek naar de misdragingen van militairen in Nederlands-Indië. In hun onderzoeksmethode waren de beide Indiëgangers eigenlijk zowel participant als observator. “Ik heb natuurlijk ook excessen zelf gezien, eentje bij een represaille bijvoorbeeld waarbij zo’n 20 tot 25 man werden omgelegd langs de weg, die staat niet in de Excessennota.”

Door: Gielt Algra

Bij de aanblik van het wegvoeren van een groep gevangenen in Semarang bekroop Wim Hendrix meteen het gevoel dat wat hier gebeurde niet klopte. “Ze waren met een touwtje aan elkaar gebonden en af en toe kregen ze een schop onder hun reet. Ik dacht: zo drijf je een geit voort. Ik had natuurlijk in Amsterdam de trucks met gevangenen gezien, met van die verwilderde ogen dat je dacht: Jezus, wat staat ons te wachten. Dus dat is toch de invloed van de bezetting, dat je er zo op reageert. Ik dacht: dat is iets voor primitieven.” Het zou niet de laatste confrontatie zijn voor Hendrix met misdragingen van Nederlandse militairen in Nederlands-Indië. Het zou de inleiding vormen voor een systematisch onderzoek naar dit fenomeen, wat later tot de publicatie van *Ontsporing van geweld. Het Nederlands-Indonesisch conflict* zou leiden. Hendrix had dit in samenwerking met de in 2008 overleden Indiëveteraan Jacques van Doorn in aanleg eigenlijk al tijdens het Nederlands-Indonesisch conflict tot stand gebracht. Een methode waarbij zij zowel participant als observator waren en die vervolgens uitmondde in wat door de bekende socioloog Abram de Swaan wordt betiteld als een meesterwerk.

Persconferentie

De publicatie verscheen in 1970. Nadat Indiëveteraan Hueting met zijn verhaal naar buiten was gekomen op tv ontstond er eindelijk een klimaat in

de Nederlandse samenleving dat het toeliet om dit onderzoek uit te geven. En nu, jaren later, terwijl de discussie over het onderwerp oorlogsmisdaden in Nederlands-Indië in de media weer oplaait, komt er een herdruk uit. Inder tijd werd hun publicatie met gemengde gevoelens door veteranen ontvangen. “We hadden een persconferentie gegeven in samenwerking met de VARA”, vertelt Hendrix. “En toen reageerden veel veteranen in de trant van dat wij linkse jongens waren en dat lezen wij dan niet.” Hendrix voegt hieraan toe dat dit dan wel voor hem opging, maar toch zeker niet voor Van Doorn. Integendeel,

het was ook juist de tegenstelling tussen de twee militairen geweest die hen al vanaf de opleiding in Nederland tot elkaar had doen aantrekken. “Op de boot naar Indië toe konden wij al eindelijk discussiëren”, vertelt Hendrix. “We konden elkaar kanten van het leven laten zien die we voorheen helemaal niet kenden.”

Een moedig man

Van Doorn en Hendrix zouden in Nederlands-Indië in eerste instantie samen als radiomannen bij de staf in Semarang geplaatst worden. Toen er bij de troep ook radio-operateurs nodig waren, trokken ze een strootje en Hendrix trok aan het kortste eind. Hij werd bij de troepen geplaatst en kwam zo op de buitenposten terecht. Daar kwam hij spoedig in contact met de hospik Ernst van Daalen. “Zo’n man verdiende eigenlijk een medaille. Want een soldaat heeft geen sociale kanalen om zijn verontwaardiging of onrust over het geweld tot uitdrukking te brengen, hij komt dan in een soort fuik terecht waar hij zich uit angst niet durft uit te spreken.” Zo niet Van Daalen, vertelt Hendrix, dat was een moedig man. De inlichtingendienst mishandelde daar bij de verhoren de opgepakte Indonesiërs en Van Daalen moest ze dan vervolgens behandelen. “Ze waren verrot geslagen en hadden wonden die daar in de jungle snel infecteerden en dan zeiden ze tegen hem: ‘Van Daalen kom jij eens even hier met wat jodium en zo.’ Van Daalen weigerde om zo stilzweigend in de verhoren te worden betrokken, hoewel hij de wonden van de vaak buiten bewustzijn verkerende gewonden natuurlijk wel verzorgde”, vertelt Hendrix. “Hij wenste de bataljonscommandant te spreken. Dat was heel wat, dat gebeurde eigenlijk nooit. Die commandant vroeg hem toen om alles wat hij hoorde aan hem door te geven. Dit deed hij, maar de commandant deed er niets mee.” Uit frustratie vertelde hij Hendrix alles wat hij meegemaakt had en dit zou de introductie worden voor Hendrix in de praktijken van de inlichtingendienst.

■ Er verschijnt een herdruk van *Ontsporing van geweld*, zie de aanbieding op pag. 27.

■ Wim Hendrix. Foto: Birgit de Roij

Hier kon uit begrepen worden dat ook de leiding gewoon op de hoogte was van dit soort praktijken. “Natuurlijk”, zegt Hendrix al die jaren later op een nog even strijdbare toon. “Niemand kon zomaar iemand vermoorden of martelen, die hadden zich volledig ingedekt, de leiding was hiervan op de hoogte of was zelfs de opdrachtgever.”

Dit moest hij doorgeven aan Van Doorn en hierbij werd hij gedekt door een andere Indiëveteraan. Deze man was eigenlijk aangesteld om op de als ‘buitenbeentje’ bekend staande Hendrix te passen. Hij heeft nooit aan de bel getrokken wanneer Hendrix illegaal

en zonder geldige reispapieren naar Van Doorn afreisde. Van Doorn had ondertussen een dagboek bijgehouden. Omdat hij werkte bij de sectie operatieën schreef hij ook alles op wat hij van vooral de Indische KNIL-officieren hoorde, die zich zorgen maakten om de toekomst en hun families, als eenmaal al dit wangedrag van hun mensen in de bergen bekend zou worden. Dat was niet mis en hij vroeg dan ook onmiddellijk of Hendrix daar ook van gehoord had. Ja, had Hendrix geantwoord, dat gebeurt gewoon. Hij stelde toen vervolgens voor alles op te schrijven wat er gebeurde. Afsproken werd dat

Hendrix, aan de hand van een door Van Doorn opgestelde vragenlijst, de direct betrokkenen en de getuigen zou ondervragen. “En toen begon dat boek te ontstaan”, vertelt Hendrix.

De fuik

Voor dat ondervragen van de getuigen en betrokkenen moest de nodige tactiek worden toegepast. “Ik kon ze er zo uitpikken”, vertelt Hendrix 64 jaar later. “Je speelde in op hun geweten en dus zocht je ‘een ethisch iemand’.” Ook zocht Hendrix de momenten wanneer de mannen het meest spraakzaam waren, zoals bijvoorbeeld tijdens de nachtdienst. Niet dat dit altijd werkte. “Zo was er een CPN’er (lid van de Communistische Partij Nederland; red.) die niet wilde praten. Hij was bang dat toch weer, zoals altijd, de gewone jongens de schuld zouden krijgen. Die was op zijn manier ‘solidair met het groepsgeheim’, zoals Jacques in het boek beschrijft.”

Van Doorn had Hendrix al gevraagd op te letten hoe het was georganiseerd. “Hoe komen mensen in een dwangpositie terecht? Niet te veel letten op het psychologische van ‘hoe komt het slechte in een mens naar boven’, maar op de structuur met de daarbij behorende dwangsituaties. Dan krijg je uiteindelijk helemaal beneden, bij de gewone manschappen, een fuik.”

De onderzoeken in het veld die vervolgens dan door Hendrix werden uitgevoerd, leidden hem echter ook persoonlijk in preciaire situaties. “Ik heb natuurlijk ook excessen zelf gezien, eentje bij een represaille bijvoorbeeld waarbij zo’n 20 tot 25 man werden omgelegd langs de weg, die staat niet in de Excessennota. Je moet niet denken dat alle excessen in de Excessennota staan.”

Ook in hun boek *Ontsporing van geweld* bespreken Hendrix en Van Doorn deze specifieke represaille. Nu blijkt echter hoe persoonlijk betrokken Hendrix hier zelf bij was. Langs een weg met hoogtes langs zij, het werd al ‘een dodenweg’ genoemd, werd een Nederlandse militaire truck beschoten en hierbij kwamen drie militairen en een Indonesische vrouw om het leven. “Daarnaast raakten nog acht anderen gewond. Een van hen, die door beide knieën was geschoten en in de cabine naast de gesneuvelde chauffeur zat, wist de chauffeur opzij te schuiven en - hoewel hij niet kon rijden - het voertuig vijf kilometer verderop in veiligheid te brengen. Een van de niet

■ Indiëgangers en auteurs van *Ontsporing van geweld* Wim Hendrix (r) en Jacques van Doorn.
Foto: privécollectie Wim Hendrix

gewonden schopte daar een Indonesiër van zijn fiets en ging snel hulp halen”, aldus Hendrix. Zelf had hij een relatie met de wasvrouw gehad en is nog op zoek gegaan naar haar. “Maar bij het ziekenhuis lieten ze alleen blanken toe en wat er verder met haar gebeurd is, weet ik niet. Ze zullen haar wel ergens onder de grond gestopt hebben”, voegt hij er berustend aan toe. “Men sprak onmiddellijk van dumdkogels, maar dat durf ik te betwijfelen.” Hendrix wijst erop dat kogels die via het metaal van de truck een lichaam treffen, al vervormd zijn en daardoor de gruwelijkste wonden kunnen veroorzaken die al gauw aan het effect van dumdkogels doen denken.

Nadat de tegenactie geen succes had, gaf de commandant het bevel om een aantal gevangenen te maken in een naburige kampong en die op de plek

van waar op de Nederlandse militaire truck geschoten was, neer te leggen. Daar is Hendrix zelf niet bij geweest, maar wel bij wat eraan voorafging en bij de afloop. “Ik heb wel die lijken gezien”, vertelt Hendrix. “Dat waren gevangenen van Adjibarang, die had ik eerst levend gezien in gevangenschap en daarna als lijk op de weg. Die waren eigenlijk nergens schuldig aan.” De mannen die aan de slachting onder de gevangenen hadden deelgenomen, zouden hem uiteindelijk het precieze verhaal vertellen.

In de groep werd er eerst niet te veel over gesproken, maar naarmate de tijd verliep, begonnen enigen te morren. ‘Moffenmethoden’ werd het genoemd en dit is ook een mechanisme dat Hendrix beschrijft waarmee er een einde leek te komen aan de excessen. Vooral de aanvoer van de nieuwe lichten

dienstplichtigen uit Nederland lijkt hier debet aan te zijn geweest. “De excessen van Westerling werden plotseling in drie kranten, *Het Parool*, *Vrij Nederland* en *De Waarheid* uitgemeten”, vertelt Hendrix. “Dus dat hadden die nieuwkomers gelezen, die jongens waren dus kritisch.”

Hij geeft er meteen een voorbeeld bij. “Er was een onderofficier die verhoorde iemand bij Bongas, dat was tijdens een meerdaagse patrouille, en die liet hem plaatje draaien (met een vinger in de grond zo hard mogelijk rondjes om zijn as lopen; red.) en toen stonden er jongens omheen en die zeiden gewoon: ‘Vuile klootzak! Waar ben je nou mee bezig? Ben je nou een flinke jongen of zo?’” Hendrix, die er nu om kan lachen, legt uit hoe verbazingwekkend dat was voor hem. “Een onderofficier was voor ons iemand die je schade kon berokkenen, daar ging je niet tegenin. Wat die mensen natuurlijk opviel, was dat er een of andere zelfbenoemde beul was, een in wezen kleine man, die plotseling gezag had. En dat viel samen met een beeld dat toen al lang gekanteld was. Die waren niet meer te overtuigen, het had al te lang geduurd.” Hendrix legt uit dat de stemming onder hen sinds 1948 behoorlijk was omgeslagen. “De oorlogsvrijwilligers vertrokken, daar keken wij enorm tegen op, vervolgens mislukten de onderhandelingen en toen waren er ook nog de berichten over Westerling in de pers.”

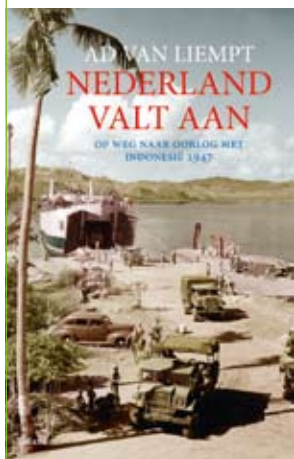
Ontkenning

Dat er nog steeds veteranen in een vorm van ontkenning leven, begrijpt Hendrix wel. “Een groot deel, van elke krijgsmacht, soms wel 60 tot 70 procent, zit in de achterhoede en in de logistiek. In Indië zaten die in de steden, die maakten dit soort gevallen meestal niet aan den lijve mee.” Dat ze er niet vanaf wisten, dat is weer het andere uiterste, iedereen praatte er onderling over in 1948, zo legt Hendrix uit. “Het was ruig om ervan te weten.” Hendrix hoopt dat in de opnieuw opgelaaide discussie over de oorlogsmisdaden de herdruk van *Ontsporing van geweld* een bijdrage kan zijn om dit soort geweld in de toekomst te voorkomen. Vooral hoopt hij echter dat ze niet te gemakkelijk als ‘links’ worden weggezet en dat ook de Indiëveteranen nu eens zelf deze studie ter hand nemen.

Nederland valt aan

De basis voor het deze zomer uitgezonden tv-programma *Nederland valt aan* van Ad van Liempt (zie ook *Checkpoint 5-2012*) vormde diens in 1994 verschenen boek *Een mooi woord voor oorlog* over de eerste politionele actie in Nederlands-Indië in juli 1947. Naar aanleiding van de tv-uitzending bewerkte Van Liempt zijn eigen boek en voegde er nieuw authentiek materiaal aan toe. In *Nederland valt aan* beschrijft de bedenker van het succesvolle tv-programma *Andere Tijden* minutieus wat er voorafging aan wat hij beschouwt als een regelrechte oorlogsverklaring van Nederland aan de net uitgeroepen republiek Indonesië. Zoals het gesteggel tussen de regeringspartijen PvdA (tegenstander) en KVP (voorstander) onder aanvoering van respectievelijk minister van Sociale Zaken Willem Drees en premier Louis Beel. Drees werd daarbij gesouffleerd door voormalig premier Willem Schermerhorn, nu in de rol van lid van de Commissie-Generaal, die moest adviseren over Nederlands-Indië, terwijl Beel slechts een marionet bleek van KVP-leider en partijstrateeg Carl Romme. Ook de rol van dr. Huib van Mook, landvoogd van Nederlands-Indië, en diens ambtenaren wordt uitvoerig belicht. Van Liempt beschikte voor dit

boek over de dagboeken en memoires van enkele van deze hoofdrolspelers waaruit een soms onthutsend beeld ontstaat van staatslieden die in met veel alcoholgebruik gepaard gaande vergaderingen over elkaar heen buitelen in het bezigen van veelal oorlogszuchtige taal. Ze worden daarin slechts overtroffen in de wijze waarop sommige hoge officieren zich ook over hun eigen politici ('rode joden') uitlaten. Een absolute aanrader voor iedereen die geïnteresseerd is in politieke besluitvormingsprocessen, maar ook voor wie wil weten hoeveel onenigheid er destijds ook

binnen het kabinet en de regeringspartijen was over het te voeren beleid. Met een opmerkelijke rol voor de militaire top onder leiding van generaal Simon Spoor, die zich allesbehalve als een instrument van de politiek laat kennen. (FL)

Nederland valt aan. Op weg naar oorlog met Indonesië 1947 – Ad van Liempt

304 pagina's, geïllustreerd met zw/w foto's
€ 18,95

Uitgeverij Balans, Amsterdam (tel: 020-3059810)

www.uitgeverijbalans.nl

ISBN 9789460034015

De laatste man

Tv-presentator Hans Goedkoop (*Andere Tijden*) blijkt een kleinzoon te zijn van generaal-majoor Van Langen, chef van de generale staf van de Nederlandse troepen in Indië. Het bracht hem ertoe in *De laatste man. Een herinnering* op zeer persoonlijke wijze zijn zoektocht te beschrijven naar het

verhaal achter de teloorgang van Van Langen die na zijn repatriëring naar Nederland veroordeeld leek tot een baantje als adviseur van de brandweer. Voor wie *Westerling's Oorlog* van Jaap de Moor heeft gelezen, bevat dit boekwerkje niet veel nieuws, met name de rol van Van Langen bij de 'ontsnapping' van Westerling na diens mislukte APRA-coup is al beschreven. Goedkoop bevestigt met enkele documenten ondertussen wel dat Westerlings 'laatste kunstje' in Nederlands-Indië niet alleen op veel sympathie en steun kon rekenen van de gewone manschappen, maar ook van de militaire top. (FL)

De laatste man – Hans Goedkoop

80 pagina's, geïllustreerd met zw/w foto's
€ 14,95

Uitgeverij Augustus, Amsterdam/Antwerpen

(tel: 020-5249800)

www.augustus.nl

ISBN 9789045705743

In dienst van hun naaste

Naar schatting zouden tijdens de Tweede Wereldoorlog meer dan 7.000 geallieerde vliegtuigen boven ons land door de Duitsers worden neergehaald. Vaak kwam de bemanning van deze toestellen hierbij niet om het leven, maar wist de crash te overleven of had zich per parachute weten te redden. Indien ze in handen van de bezetter vielen, zou jarenlange krijgsgevangenschap hen boven het hoofd hangen. Daarmee was vooral de onschatbare waarde van de duur opgeleide bemanning voor de rest van de oorlog verloren. Alleen

daarom al was de inzet van de pilotenlijnen die de geallieerde bemanningen trachten te verstoppen en via neutrale landen terug naar hun thuisbases in Groot-Brittannië te krijgen van onschatbare waarde. De positieve invloed hiervan op het moraal van de vliegers die hun verloren gewaande kameraden zagen terugkeren, was ook een factor die van levensbelang werd geacht door de gealli-

eerde legerleiding. Het spreekt dan ook haast vanzelf dat de verzetslieden in deze pilotenlijnen na de oorlog met de hoogste decoraties zijn onderscheiden.

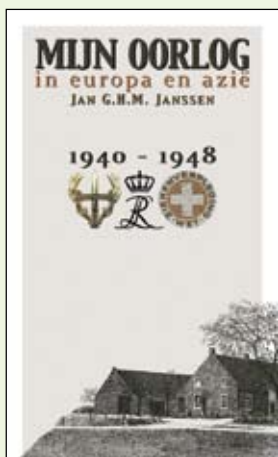
Wie in de jaren zeventig de serie *Secret Army* van de BBC heeft gezien, kan zich een beetje een idee vormen hoe dit gevaarlijke werk in elkaar zat. Deze serie speelde zich af in België en in werkelijkheid kwamen de uit de handen van de bezetter geredde geallieerde vliegtuigbemanningen vooral uit

Nederland. Over dat deel gaat **In dienst van hun naaste**. De verhalen van de mannen en vrouwen van het verzet, de geallieerde bemanningen zelf en de vele gewone Nederlanders op het platteland, die niet bleven toekijken, maar ondanks de dreiging van de kogel onmiddellijk de helpende hand uitstaken. Het is een overzichtelijk werk geworden, met foto's, technische gegevens en overzichtskaarten, maar met name door de verzamelde en geciteerde getuigenissen komt het zeer levendig over. (GA)

In dienst van hun naaste. Pilotenhulp in de Tweede Wereldoorlog – Bart Rijnhout
207 pagina's, geïllustreerd,
€ 34,95 (veteranenprijs € 28,50; zie aanbieding pag. 58)
Lanasta, Emmen (tel: 0591-618747)
www.lanasta.nl
ISBN 9789086161393

Mijn oorlog

Maastrichtenaar Jan Janssen meldde zich in december 1944 als vrijwilliger bij het Regiment Stoottroepen. Met het eerste

bataljon werd hij ingedeeld bij het negende Amerikaanse leger als hospitaalsoldaat en deed dienst in Nederland en Duitsland. Op 12 oktober 1945 vertrok hij met ms *Alcantara* naar Nederlands-Indië. In **Mijn oorlog** doet Janssen op pakkende wijze verslag van zijn ervaringen in de Tweede Wereldoorlog en Nederlands-Indië. Het boek is vlot geschreven en geeft inzicht in de belevingswereld van een Limburgse jongen die het lef had zich te onttrekken aan de

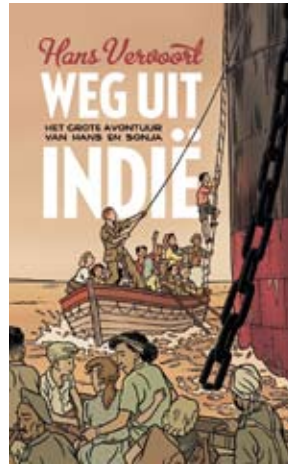
Arbeitseinsatz en als oorlogsvrijwil-

liger zijn bijdrage te leveren aan de bevrijding van Europa en de strijd in Nederlands-Indië. (KvBW)

Mijn oorlog in Europa en Azië – Jan Janssen
200 pagina's - zw/w geïllustreerd
€ 14,50
Uitgave van Mijnbestseller
www.mijnbestseller.nl
ISBN 9789461930668

Weg uit Indië

Zijn jeugdboek **Weg uit Indië** heeft auteur Hans Vervoort opgedragen aan zijn broer Rob. Hij overleefde het kamp Ambarawa niet. Het grote avontuur van Hans en Sonja is gebaseerd op de herinneringen en ervaringen van Vervoort. Hij is erin geslaagd om een goed leesbaar en duidelijk boek te schrijven over een ruime tijdsperiode. Over het leven in Indië voor de Japanse inval, de kamptijd, de Bersiap, het gedwongen vertrek naar en inburgering in Nederland

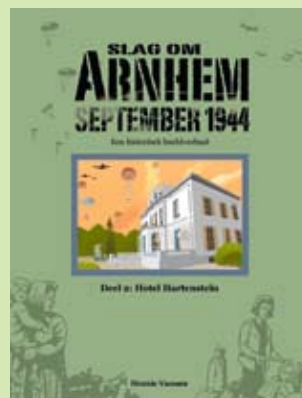
(Bibberland). Hans en Sonja zijn in Indië geboren en ontmoeten elkaar tijdens het transport naar een vrouweninterneringskamp op Java. Ze overleven en gaan via Soerabaja naar Nederland. Het boek geeft een goed beeld van de gebeurtenissen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog gezien door de ogen van twee kinderen. Vervoort is er goed in geslaagd om de Indische sfeer en cultuur op te roepen en alle Indische woorden begrijpelijk deel te laten uitmaken van de tekst zelf. De verklarende woordenlijst is niet echt nodig. Een jeugdboek vanaf 10 jaar, maar ook heel goed en mooi om te lezen voor volwassenen. (MW)

Weg uit Indië – Hans Vervoort
216 pagina's, geïllustreerd
€ 17,95 (bij rechtstreekse bestelling bij de uitgever betalen Checkpoint-lezers geen verzendkosten)
Uitgeverij Conserve, Schoorl (tel: 072-5093693)
www.conserve.nl
ISBN 9789054293361

Ook verschenen

Strip Slag om Arnhem

Eind augustus verscheen het tweede deel in de stripboeken-serie **Slag om Arnhem, Hotel Hartenstein**. Vorig jaar verscheen het eerste deel, *De Brug*. Hotel Hartenstein vertelt het verhaal over de Eerste Britse Luchtlandingsdivisie die zich terugtrekt in Oosterbeek nadat de mannen van John Frost er niet in zijn geslaagd de verkeersbrug van Arnhem te verde-

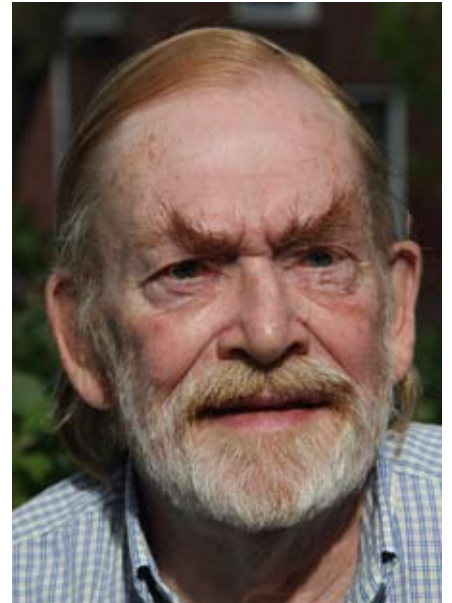

digen. In Oosterbeek moeten ze het opnemen tegen een gepantserde Duitse overmacht. Omwille van de authenticiteit zijn ook in dit deel van de serie de originele talen gehandhaafd: de Nederlanders spreken Nederlands, de Britten Engels en de Duitsers Duits. Er is ook een Engelstalige versie beschikbaar. In september 2013 zal het derde deel verschijnen, *Operatie Pegasus*.

Hotel Hartenstein – Hennie Vaessen
48 pagina's
€ 14,95
Uitgeverij Pelikaanpers, het boek is verkrijgbaar bij stripspecialzaken, de boekhandel en op
www.graphicnovel1944.nl
ISBN 9789490000080

‘Ik ging als idealist’

Dolf ter Borg is amper 18 jaar als hij als vrijwilliger naar Nieuw-Guinea afreist. “Ik wist het nodige over de situatie in Nieuw-Guinea en meldde me als vrijwilliger omdat ik een herhaling van Nederlands-Indië wilde voorkomen. Vandaag de dag voel ik me schuldig en schaam ik me voor het verkwanselen van een land en het in de steek laten van een volk.”

Door: Klazien van Brandwijk-Wiltjer
Foto: Fred van Brandwijk

Nadat zijn moeder was gestorven, veranderde de thuis-situatie zodanig dat Dolf ter Borg zich genoodzaakt zag voor zichzelf te gaan zorgen. Hij solliciteerde bij de marine, werd goedgekeurd en opgeleid tot codeur/telexist. “Ik was en ben bepaald niet militaristisch, maar de marine bood me een kans en die heb ik met beide handen aangepakt. Toen ik hoorde dat men zich kon melden voor Nieuw-Guinea heb ik dat direct gedaan. Ik dacht daar een steentje bij te kunnen dragen aan de toekomstige onafhankelijkheid van Nieuw-Guinea. Hoe anders is dat gegaan.”

Zwijgen

Ter Borg was een van de bijna tienduizend Nederlandse militairen die in die periode naar Nieuw-Guinea werden uitgezonden. Omdat hij zichzelf gedegen had ingelezen en goed was voorbereid, wist de jonge matroos waar hij terecht zou komen. “De temperatuur, het land en de geuren moest ik daar ervaren, toch was dat zoals ik had verwacht: fantastisch en overweldigend.” Hij trof in luitenant Lodewijk de Beaufort een prima leidinggevende en vond al snel zijn draai op het verbindingsbureau waar hij als codeur ‘bijna alles’ onder ogen kreeg. “Ik was ondergebracht met collega’s van de Marine

Naam en leeftijd: Dolf ter Borg (70)
Rang en functie: codeur/telexist
Uitzending: Nieuw-Guinea (sept 1960-mrt 1962)
Is nu: AOW'er
Hobby's: natuur, lezen, paardrijden en de jacht
Hekel aan: mensen die niet integer zijn
Beste oorlogsboek: *To Hell and Back*

Inlichtingendienst die net als ik de eed of belofte hadden afgelegd. Daarom kon je onderling soms praten over de achtergronden van de berichten die ‘geheim’ waren. Dat was wel prettig, want soms moest ik mijn verhaal even kwijt. Mijn werk als verbindelaar was soms cruciaal.”

Ter Borg vertelt over de berichtgeving in november 1960 rond de Indonesische infiltranten, de zoektocht naar Michael Rockefeller in het najaar van 1961 en het neerstorten van de Dakota op 2 januari 1961. “Vaak was het alleen uithoren, noteren, coderen en doorgeven. Bijvoorbeeld de zoektocht toen er een sergeant heel plotseling was verdwenen. Of als er iemand was met psychische problemen. Of berichten uit Nederland dat iemand was overleden of een huwelijk dat kapot liep. Gewoon alledaagse zaken die bij het leven horen. Daar mocht je niet over praten. Zelfs als betrokkenen je erop aanspraken, moest je doen alsof je niets wist. Het meest indrukwekkende was toch wel de Slag bij Vlakke Hoek. Ik ben toen drie keer vierentwintig uur in touw geweest.”

Papoea's

Hoewel de voormalige codeur/telexist zich er terdege van bewust is dat hij als pion in het grote geheel niet verantwoordelijk is voor de huidige situatie, schaamt hij zich voor de wijze waarop Nederland en de internationale gemeenschap Nieuw-Guinea, in zijn optiek, in de steek hebben gelaten. “Voordat ik naar Nieuw-Guinea vertrok, kreeg ik te horen dat je geen relaties aan mocht knopen met de Papoea's. Dat vond ik toen al raar en ik heb me er niet aan gehouden. Anderhalf jaar heb ik mijn steentje bijgedragen om ervoor te zorgen dat de bevolking niet onder het juk van Indonesië zou komen. Dan, onder internationale druk, wordt het land overgedragen aan Indonesië. Hoe kun je een volk dat je een eigen vlag en volkslied hebt gegeven, dat je voorbereidt op democratie en zelfbestuur zo aan zijn lot overlaten? Ik ging als idealist, maar deze situatie maakt me verdrietig, bitter en onmachtig.”

‘Afghanistan was mijn herkansing’

Na een hele vervelende uitzending in 2000/2001 naar Bosnië, waar Martijn Ridder vanaf dag één werd dwarsgezet door een van zijn kamergenoten, kwam in 2008 de herkansing toen hij als materieelbeheerder naar Tarin Kowt mocht. “We hebben hard gewerkt, veel meegemaakt en ik maakte deel uit van een fantastische groep. De uitzending valt of staat met kamergenoten.”

Naam en leeftijd: Martijn Ridder (33)
Rang en functie: korporaal 1, materieelbeheerder
Uitzending: Bosnië (2000/2001) en Afghanistan (2008)
Is nu: werkzoekende in de logistieke transportsector
Hobby's: sport, duiken en slagwerk
Hekel aan: niets
Beste oorlogsfilm: *Tears of the Sun* en *We Were Soldiers*

Tarin Kowt

In 2008 vertrekt Ridder, inmiddels korporaal, naar Afghanistan. Hij wordt materieelbeheerder op Kamp Holland en is verantwoordelijk voor de uitgifte van goederen. “Kantoorartikelen, schoonmaakmiddelen, schoenen, barbecues, batterijen voor nachtzichtapparatuur, slaapzakken, uitrusting voor bezoekers en dergelijke.” Ook heeft hij een aantal neventaken. “Vanzelfsprekend moest ik ook wachtlopen, was ik guard en betrokken bij de visitatie van vrachtauto's en ik mocht instructie geven voor een schietdag met de punt 50. Ik heb het gevoel dat er in Tarin Kowt optimaal gebruik is gemaakt van mijn kwaliteiten. In die zin zie ik mijn uitzending naar Afghanistan echt als een herkansing.”

In Afghanistan werd Ridder bevorderd. Voordat hij zijn nieuwe strepen mocht dragen, moest hij samen met korporaal Joyce van der Velden laten zien dat zij ‘korporaal 1-waardig’ waren. “Dat was een prachtige dag. Er was een aantal taken en nadat we die goed hadden uitgevoerd, kregen we voor de troep onze strepen.” Tijdens het tonen van zijn foto's zegt Ridder: “Toch was het niet alleen maar leuk. Ik was er nog maar twee weken toen luitenant Dennis van Uhm en Mark Schouwink op een bermbom reden. Ook daarna heb ik een aantal uitvaartceremonies meegeemaakt en dat doet je beseffen dat je in een harde werkelijkheid zit.”

Door: Klazien van Brandwijk-Wiltjer
 Foto: Fred van Brandwijk

De op Sumatra geboren Martijn Kriswandi is drie maanden als hij samen met zijn tweelingbroer René wordt geadopteerd. Hij groeit op in een Noord-Gronings dorp. “Ik wist al heel jong zeker dat ik later militair wilde worden. Op het station stond ik met open mond naar soldaten te kijken.” Ridder zit nog op school als hij solliciteert voor een functie bij de genie. Hij wordt afgewezen omdat hij nog te jong is. Een paar jaar later bezoekt hij met zijn broer een open dag van het Korps Mariniers. “Geweldig, wat een korps! Ik solliciteerde, maar er waren geen mensen nodig en kreeg het advies het bij de landmacht te proberen.”

Bosnië

Ridder komt glansrijk door de landmachtkeuring en belandt na zijn opleiding via Steenwijk en Seedorf bij 44 Pantserinfanteriebataljon Johan Willem Friso in Havelte. Daar wordt hij opgewerkt voor SFOR 9. Als hij na

een aanrijding door een paardentrailer met een zware hersenkneuzing in het ziekenhuis belandt, lijkt de uitzending over. De enthousiaste militair weet zijn commandant echter te overtuigen en zo vertrekt hij toch als MAG-schutter naar Novi Travnik. “Ik was supergemotiveerd.”

In Bosnië krijgt Ridder na het ontbreken van munitie na een schietoefening problemen met een kamergenoot. “Mijn kortetermijngeheugen was nog niet optimaal en toen mij werd gevraagd hoe dat zat met de munitie wist ik het echt niet. Naderhand was duidelijk dat er op de schietbaan iets was achtergebleven.” Ridder wordt bij de Sportafdeling ingedeeld, maar zijn kamergenoot blijft hem lastigvallen. “Ik bouwde een muur om me heen en het waren vier lange maanden tot mijn verlof. Na dat verlof mocht ik met de genie op pad, ging drie keer mee naar Sarajevo en werd ingedeeld om de radio uit te luisteren op het relaisstation Romeo Alpha. Dat maakte veel goed, maar na terugkeer heeft het een hele tijd geduurd voordat ik mezelf weer herkende.”

Vijfvoudig veteraan Marc van den Dobbelsesteen:

‘Uitzendingen waren

In twintig jaar tijd kan er veel gebeuren. Daar weet Marc van den Dobbelsesteen alles van. Hij kreeg zijn militaire opleiding tijdens de Koude Oorlog, maar de val van de Muur veranderde alles. Vijf uitzendingen in Europa, Azië en het Midden-Oosten volgden. Privé stond de tijd ondertussen ook niet stil: de puber die werd toegelaten tot het Korps Mariniers is nu een veertiger, getrouwd en vader van drie.

Door: Janke Rozemuller

Foto's: privécollectie Marc van den Dobbelsesteen

Nog maar net 17 was hij, toen hij in mei 1988 helemaal naar Amsterdam moest voor de keuring bij het Korps Mariniers. “Het was mijn eerste keer in de grote stad”, vertelt Marc van den Dobbelsesteen (41) lachend. De vijfvoudig veteraan is geboren en getogen in het land van Maas en Waal. Toen hij als een van de weinigen werd toegelaten tot het Korps Mariniers ging er letterlijk een wereld voor hem open. Die wereld was op dat moment volop in beweging. Op 9 november 1989 viel de Berlijnse Muur en nog geen jaar later, op 2 augustus 1990, viel Saddam Hoessein het kleine oliestaatje Koeweit binnen en bezette het land. “Tijdens een oefening in Noorwegen hadden we een complete wand beplakt met artikelen uit Nederlandse kranten. Op die manier probeerden we te volgen wat er allemaal gebeurde”, herinnert Van den Dobbelsesteen zich. Ondertussen bleek zijn Handboek Marinier, met daarin afbeeldingen van Russische, Poolse en Oost-Duitse uniformen, te zijn ingehaald door de werkelijkheid.

Snel vertrek

Kort na de bevrijding van Koeweit werd Van den Dobbelsesteen, die sinds een paar maanden militair ski-instructeur was, naar Irak uitgezonden in het kader van *Provide Comfort*. “We kregen

■ Sarajevo toen Marc van den Dobbelsesteen in 1999 was uitgezonden naar Bosnië.

op dinsdag te horen dat er wat aan de hand was, op donderdag wist ik zeker dat ik zou gaan en op zondag zat ik in het vliegtuig.” Van inentingen voor zijn vertrek in maart 1991 was volgens hem geen sprake. “Ik kan me niet herinneren dat ik iets van een spuit heb gehad. Dat gebeurde toen niet, we waren na

Libanon de eerste club die weer op uitzending ging. En er was natuurlijk weinig tijd.” Hij herinnert zich nog wel een gast-spreker. “Die vertelde een uurtje of twee over de cultuur. Dat was eigenlijk onze voorbereiding. Maar toch waren we in mijn beleving ontzettend goed

krenten in de pap'

■ Marc van den Dobbelen bij een mijneveld in de omgeving van Ar-Rumaythah, Al Muthanna, Irak 2004-2005.

op elkaar ingespeeld omdat we met een grote groep kort verband vrijwilligers al een behoorlijke tijd samen waren." Op het laatste moment kreeg hij een andere functie en ging hij van de 11e infanterie compagnie naar het geniepeloton van de mariniers. "Dat gebeurde speciaal voor die uitzending, maar ik wilde het zelf ook heel graag."

Vluchtelingen

De mariniers moesten de dorpen en de steden in het noorden van Irak beschermen, zodat de bevolking veilig terug kon keren naar huis. Dat waren met name Koerden die de bergen in waren gevlucht. "Ik herinner me dat we met onze voertuigen door een stadje reden en dat het er compleet leeg was. Het was echt een spookstad." Het genieclubje van de mariniers, zoals Van den Dobbelen het zelf omschrijft, heeft veel rondgereden om te kijken waar de mijnevelden lagen. "En we hebben heel veel restanten van munitie, waaronder ook grote granaten, opgeruimd en laten springen met explosieven."

Van den Dobbelen en zijn collega's waren, afgezien van de verkenner, de eerste Nederlanders die in Irak aanwezig waren. Ook bij latere uitzendingen behoorde hij vaak tot de eerste lichter. "Tegenwoordig zie je heel vaak dat er mensen vooruit gaan om een kamp te bouwen en pas als dat kamp er is, wordt de rest geregeld", vertelt de multiveteraan. Zelf moest hij meestal improviseren omdat veel zaken niet of amper waren geregeld. "Het was enorm behelpen, maar dat maakte het juist veel leuker. Voor de lichtere brigades, de mariniers en de luchtmobiele brigade, geldt dat je binnen 72 uur ergens ter plekke moet kunnen zijn. Volgens mij kun je dan niet veel anders dan vanuit je ruzzak je werk doen."

Tegengehouden

De genieclub waar Van den Dobbelen toe behoorde, een klein clubje dat uniek was binnen het korps, werd ruim een jaar na Irak aangewezen voor *United Nations Transitional Authority in Cambodia*. "Mijn enige uitzending met

de blauwe baret, dus voor de Verenigde Naties." Dit keer was er meer voorbereidingstijd. "Er waren interne opleidingen en trainingen en ook medisch was er een hele verbetering." Ook over de situatie in Cambodja zelf werd iets meer verteld. "Er was een overgangperiode, waarin de Verenigde Naties ervoor zouden zorgen dat er verkiezingen kwamen."

Deel uitmakend van het eerste van de drie bataljons die het Korps Mariniers leverde, kreeg Van den Dobbelen al meteen te maken met wat hij zelf noemt het dilemma van *peacekeeping*: "Toen we vanuit Thailand de grens over wilden, zijn we vijf dagen lang tegengehouden. Met wapens. Dan is het niet de bedoeling dat je die grenspost al schietend overneemt, maar moet je wachten tot je een ons weegt." Nadat de mariniers uiteindelijk via een omtrekkende beweging de grens over gingen, konden ze alsnog aan de slag.

"Wij waren letterlijk de eersten. We kwamen in een weiland en daar moest een kampement worden gebouwd van waaruit gewerkt ging worden. Wij moesten opwerken naar de verkiezingen toe, na ons zouden de verkiezingen plaatsvinden en daarna zou de uitzending weer worden afgebouwd. Ik heb altijd wel het idee gehad dat ons dat wel redelijk gelukt is. Dat het in die zin wel een goede uitzending is geweest en dat er na die tijd ook wel dingen zijn veranderd."

■ Zicht groepscommandant Marc van den Dobbelen in de omgeving van Kabul tijdens zijn missie in Afghanistan in 2002.

■ Marc van den Dobbelsteen in een geplunderd huis van gevluchte Koerden tijdens zijn eerste uitzending naar Irak in 1991.

Overstap

In 1995 maakte Van den Dobbelsteen de overstap naar de landmacht. “Dat had een puur praktische reden. Ik zat in mijn zevende jaar als kort verband vrijwilliger bij het Korps Mariniers. Na het achtste jaar was het onzeker wat er ging gebeuren.” Omdat hij samen met zijn latere echtgenote een stuk grond voor een huis wilde kopen, wilde hij meer zekerheid en een vast contract. En dat kon bij de landmacht. “Ik moest erg wennen. De instructeur op de KMS had door dat ik meer ervaring had en daar heeft hij gelukkig gebruik van gemaakt. Hij liet mij andere dingen doen, waardoor ik ook mijn uitdaging had. Daar ben ik hem altijd heel dankbaar voor geweest, anders denk ik niet dat ik dat eerste jaar had volgehouden.” Twee jaar na zijn overstap werd Van den Dobbelsteen plaatsvervangend groepscommandant bij de geniecompagnie luchtmobiel.

Weer twee jaar later, in mei 1999, werd hij met *Stabilization Force* (SFOR 6) uitgezonden naar Bosnië. “We gingen wel met een eenheid van luchtmobiel, maar we gingen als gepantserde eenheid. Dus we zijn als pantsergenie met de rode baret op uitzending geweest.” Van den Dobbelsteen werd geplaatst in Novi Travnik, waar hij zich vooral bezighield met het veranderen van het kamp dat daar was. Boogtenten die brandgevaar-

lijk waren gebleken, werden vervangen door prefabs. “Dus wat meer de bouwvakker en wat minder naar buiten toe.” Na deze uitzending werd hij groepscommandant bij de luchtmobiele genie.

Leidinggevende

In 2002 ging Van den Dobbelsteen in het kader van *International Security Assistance Force Afghanistan* met de allereerste lichting naar Kabul. “Ik vond het spannend, omdat ik nu leidinggevende was. Ik voelde me echt verantwoordelijk voor mijn groep.” Voor vertrek sprak een moeder van een van zijn jongens hem aan: ‘*En ge let wel op ons menneke wah?*’ De groepscommandant probeerde zoveel mogelijk het gebied in kaart te brengen. “Wij gingen vooral de routes bekijken: liggen er mijnen? Daar was echt wel sprake van. En ook van veel achtergebleven munitie en munitieresten.”

Tijdens zijn laatste uitzending *Stabilization Force Iraq*, in 2004 naar het zuiden van Irak, is Van den Dobbelsteen opvolgend pelotonscommandant. Niet langer is hij er als eerste, maar dit keer behoort hij tot de laatste lichting. “De laatste was echt de laatste.” Dat hij nu de man met ervaring was, werd hem tijdens deze missie nog duidelijker. “Sommigen hadden er moeite mee dat ze langere tijd van huis waren. Maar ook het sneuvelen van marechaussee

Jeroen Severs een paar maanden eerder in hetzelfde gebied bracht spanningen. Ik heb regelmatig met mijn mensen zitten praten.” Toch merkte hij ook dat zijn laatste uitzending deels meer individualistisch was dan eerdere missies waaraan hij deelnam. “Als we de poort uit waren, klopte het. Dan was er sprake van saamhorigheid. Maar er binnen kroop iedereen achter zijn eigen laptop.”

Thuisfront

In 2008 stopte Van den Dobbelsteen bij Defensie en ging in de burgermaatschappij aan de slag als opleidingskundige. Terugkijkend op zijn militaire carrière constateert hij: “Eigenlijk heb ik die hele evolutie meegemaakt: van de Koude Oorlog tot en met het expeditionaire optreden van nu. Ik was me er na mijn eerste uitzending van bewust dat ik waarschijnlijk wel vaker op uitzending zou gaan en dat vond ik prima. Het thuisfront heeft er altijd meer moeite mee gehad. En ik begrijp dat ook wel, want ik zit er middenin. Ik weet precies wat er gebeurt, voor een groot deel heb je dat zelf onder controle. En thuis blijft het alledaagse leven gewoon doorgaan. Zij zijn overgeleverd aan de media of die schaarse momenten dat je kunt bellen – en later mailen – of dat ze post krijgen. Maar zelf heb ik de uitzendingen altijd als de krenten in de pap gezien.” Dat bleef ook zo toen hij vader werd. Zijn oudste zoon was pas zeven maanden toen hij op uitzending naar Bosnië ging. “Ik was toen heel erg met mijn werk bezig. En natuurlijk is het met een kind anders als je weggaat, maar toen ik eenmaal in het vliegtuig zat, was ik bezig met mijn werk. En niet met thuis.” Vóór de oudste zes was, was zijn vader al drie keer op uitzending geweest. “Hij heeft daar veel van meegekregen. Ook al kon hij amper praten, hij wist me wel te vertellen dat ik hem niet naar bed mocht brengen, dat moest mijn vrouw doen. Hij was er niet aan gewend dat ik dat ook wel eens deed. Dat zijn wel dingen die je op je bordje krijgt als militair. Eigenlijk ben ik me bij de derde pas veel meer met de kinderen gaan bezighouden. Van hem heb ik veel bewuster dingen meegemaakt. Dat is absoluut waar.”

Groep veteranen en thuisfront knappen school op in Travnik

Voor veteranen, door veteranen

Begin september vertrok een groep van 21 veteranen én hun thuisfront van de stichting Veteranen met een hart naar Travnik om een lagere school op te knappen. Voorzitter van de stichting Ad Wijntjes: "Het teruggaan naar Bosnië om daar een project te realiseren, geeft de veteranen rust en voldoening."

Door: Linde van Deth

Foto: privécollectie Ad Wijntjes

In Travnik werden twee lokalen van het schooltje, waarin de jongste leerlingen zitten, volledig gestript en daarna gerenoveerd, van de wanden en de vloer tot de elektra. Ook andere lokalen en de toiletgroepen werden opgeknapt. Op de laatste dag werd de sleutel van de school weer teruggegeven aan de leraren en kinderen. "Het was spannend, om twee uur 's middags was de opening en om vijf voor twee hebben we nog een lekkende wc-pot vervangen. Het was een heavy week, maar ook zo mooi. We hebben alles kunnen doen wat we wilden doen", vertelt Ad Wijntjes. "De sfeer was goed, het was een geweldige week. Dat bleek wel toen alle deelnemers bij het afscheid van elkaar in Nederland op zondagavond de tranen in de ogen hadden staan." Extra bijzonder was dat Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht Lex Oostendorp ook twee dagen aanwezig was tijdens de projectweek. Op maandagavond reikte hij een Draaginsigne Gewonden uit aan Bosniëveteraan Stefan van Erp.

Beeld en geluid

Op de website van de stichting Veteranen met een hart staat: voor veteranen en door veteranen. Voor Wijntjes is vóór veteranen minstens zo belangrijk als dóór veteranen. De veteranen die

meegaan, hebben allemaal in meer of mindere mate last van de gevolgen van hun uitzending. "Sommige veteranen hebben tijdens hun uitzending een trauma opgelopen, maar een aantal veteranen voelt zich na hun thuiskomst schuldig. Ze hebben tijdens hun uitzending iets kunnen betekenen, maar moeten dan weer terug naar Nederland. Ze hebben het gevoel dat ze de mensen in de steek hebben gelaten, ze kunnen het niet afsluiten. Door mee terug te gaan naar Bosnië en daadwerkelijk iets te betekenen en de dankbaarheid van de kinderen en leraren te ervaren, dat geeft een goed gevoel. Dat geeft rust en voldoening." Wijntjes vindt het ook belangrijk dat veteranen hun partner of kinderen meenemen. "Voor het gezin is het goed om te zien waar de kern van het probleem van partner of ouder is ontstaan. Het thuisfront krijgt beeld en geluid bij de verhalen. Een veteraan kan heel veel vertellen, maar iemand snapt het pas als hij er zelf is geweest. Een van de veteranen nam zijn vader mee tijdens een projectweek. Zijn vader zei: 'Ik was mijn zoon kwijt, maar dit is de manier om hem terug te krijgen.'"

Schuldig

Bij het zoeken naar projecten voor de stichting, het aanvragen van vergunningen en tijdens hun verblijf worden de veteranen bijgestaan door de Bosnische tolk Mirela Spahic, met wie Wijntjes nauw samenwerkte tijdens zijn eerste

uitzending naar Bosnië in 1999. De luchtmachtmedewerker werd uitgezonden met een team van acht man van de landmacht, marine en luchtmacht die werkten voor het CIMIC (*Civil Military Cooperation*)-team. "We hadden daar een spreekuur waarbij mensen ons voorlegden wat ze nodig hadden voor hun eigen bedrijf. Wij bespraken dat met de Engelsen en kregen een *go of no go*. Er was bijvoorbeeld een man die pasta maakte, inpakte en verkocht. Hij had een systeem nodig om beter te kunnen wegen. Als hij geld kreeg van de Engelsen, betaalde hij de maanden daarna een gedeelte van dat geld terug in goederen. Die deelden wij dan uit aan mensen die dat echt nodig hadden. Ik heb wat ellende gezien." Toch had Wijntjes er een mooie tijd. "Het was prachtig werk."

Thuis viel hij in een gat en was hij met zijn gedachten alleen maar bij de mensen die hij daar achtergelaten had. "Je voelt je schuldig. We lieten daar een familie achter met een doodziek meisje. Ik weet niet hoe het daarmee afgelopen is. Ik dacht in elke winkel in Nederland: ik neem dat even mee voor die familie. Maar dat kan niet." Volgens Wijntjes is dit voor veel veteranen moeilijk. "Iedereen is blij dat je er weer bent en jij zit alleen maar met je gedachten in Bosnië. Je wil je verhaal kwijt en dat kan. Maar na een paar weken gaat iedereen weer over tot de orde van de dag. Het thuisfront heeft dan ook geen tijd meer om naar je verhalen te luisteren, de alledaagse zaken krijgen weer voorrang en dat is ook logisch. De veteraan wil nog steeds zijn verhaal kwijt, maar dan kan dat niet. Het dagelijkse leven interesseert hem dan steeds minder en de afstand tussen hem en zijn vrouw wordt steeds groter. Er gaan wat huwelijken aan kapot, je groeit gewoon uit

Veteranen met een hart

Wie: Ad Wijntjes, voorzitter Veteranen met een hart
Wat: opknappen van scholen door veteranen
Waar: Bosnië
Wanneer: jaarlijks in september
Contact: secretaris Veteranen met een hart, p/a Smitsstraat 17, 5611 HM Eindhoven, veteranenmeteenhart@gmail.com, www.veteranenmeteenhart.nl

■ Ad Wijntjes overhandigt de sleutel van de school aan een lerares aan het eind van het project op een school bij Travnik in 2009. Naast Wijntjes staat tolk Mirela Spahic.

elkaar. Tussen mij en mijn vrouw ging het ook steeds slechter. Niks interesseerde me meer. We hebben toen een hele moeilijke tijd gehad.” Een psychiater raadde hen aan samen terug te gaan. Wijntjes had altijd contact gehouden met Mirela Spahic en in 2003 zocht hij haar op, samen met zijn vrouw. “Dat heeft ons erbovenop geholpen. Dat we deze ervaring konden delen.”

Goed gevoel

Sinds 2003 keerde hij elk jaar terug naar Bosnië. Eerst als begeleider met de stichting Out of area waarbij een groep ROC-leerlingen naar Bosnië gaat om daar aan een project te werken. In januari 2009 vertelde hij zijn verhaal op een Balkandag in de Treffer in Eindhoven. Daarna ontstond het idee voor de stichting Veteranen met een hart, waarmee veteranen in een groep terug kunnen

naar Bosnië om daar een school op te knappen. In dat zelfde jaar nog werd een eerste project gerealiseerd. Inmiddels was Wijntjes zelf in 2007 voor de tweede keer uitgezonden naar Bosnië en bracht hij meerdere werkbezoeken aan Afghanistan. De uitzending naar Bosnië met EUFOR in 2007 was totaal anders dan die in 1999. “Ik was stafadjutant van een eenheid en moest de club bij elkaar houden. Ik zat voornamelijk op één plek, op camp Butmir.” In 2009 ging de luchtmachtveteraan met functioneel leeftijdsontslag.

De groep van Veteranen met een hart betaalt 310 euro per persoon voor de materiaalkosten van het project. De reisen verblijfkosten worden betaald door het vfonds. De luchtmacht stelt jaarlijks drie auto's beschikbaar voor de reis. Ze vertrekken vanuit Nederland op zaterdag. “Als we de grens met Bosnië over-

gaan, hebben de meeste veteranen het moeilijk. Ze worden stil en angstig en zouden het liefst weer teruggaan. Gelukkig duurt dat nooit lang. Het is al zo goed voor hen om te zien hoe het land is opgeknapt sinds hun uitzending.” Op maandag wordt gestart met het project, op woensdag is er een rustdag waarop de veteranen terug kunnen naar een plek van hun uitzending. Vrijdag wordt de sleutel van de school weer teruggegeven aan de leraren en de kinderen. “Dat is altijd een prachtig moment waar iedereen naar uitkijkt. We komen er aan en het is een janboel, we gaan weg en het ziet er netjes uit. De kinderen zijn vrolijk en de leraren zijn dankbaar voor het werk dat gedaan is. Dat geeft de veteranen een goed gevoel. Het afscheid op zaterdag is natuurlijk moeilijk, maar dat slijt wel weer. Uiteindelijk komt iedereen met een goed gevoel terug.”

‘Westerling had steun legertop’

Zijn fascinatie voor Westerling begon al op de middelbare school, maar inmiddels werkt Fredrik Willems als historicus al bijna vier jaar aan een nieuwe biografie over ‘de Turk’, zoals de voormalige commandant van het Depot Speciale Troepen in Nederlands-Indië genoemd werd. Hij kreeg daarvoor toegang tot het privéarchief van Westerling, die volgens hem ten onrechte als eenling werd gezien. “De APRA is in opdracht van generaal Spoor opgericht.”

Door: Fred Lardenoye

Foto: Birgit de Roij

“**B**ij mij op de middelbare school zat Raymond, een Indische jongen. Hij was naar Westerling vernoemd en vertelde de eerste verhalen, die waren natuurlijk heel sensationeel. Ik was erg onder de indruk en het eerste boek dat ik te pakken kreeg was *Mijn Memoires* van Westerling zelf. Zo is het begonnen”, legt Fredrik Willems (35) uit. Hij studeerde geschiedenis aan de Radboud Universiteit van Nijmegen en hoefde niet lang na te denken over het onderwerp van zijn afstudeerscriptie. “Het werd de beeldvorming in de Nederlandse pers rond de persoon van Westerling, aan de hand van krantenberichten in vijf dag- en weekbladen van 1947 tot zijn dood in 1987. Met als ijkpunten onder meer de kwestie Celebes, de APRA-coup en zijn dood.” Na zijn afstuderen ging hij aan het werk. “Maar Westerling bleef mij fascineren, dus ben ik in mijn vrije tijd aan een biografie begonnen.”

Celebes

Voor zijn onderzoek kreeg hij toegang tot het privéarchief van Westerling en gaat hij begin volgend jaar voor de derde keer naar Indonesië. Hij wist het vertrouwen te winnen van enkele oud-generaals van de TNI. “Jongens van de oude doos, noemen ze zichzelf. Met hun hulp heb ik verschillende veteranen kunnen interviewen en toegang gekregen tot de archieven van de TNI.” Toch is er volgens Willems in Indonesië geen sprake van groot ontzag voor het onderwerp van zijn studie, zoals wel vaak wordt gesuggereerd. “Westerling

wordt er nog altijd beschouwd als een oorlogsmisdadiger. De Indonesische regering houdt vast aan haar lezing dat er 40.000 slachtoffers zijn gevallen tijdens zijn optreden op Celebes.” Willems kent ook de brief uit 1977 aan Westerling van luitenant-kolonel b.d. Natzir Saïd, onderzoeker aan de universiteit in Padang, die daarin aangeeft dat het aantal slachtoffers sterk overdreven is en louter berust op propaganda. “Het verbazingwekkende is dat dit geen opgang heeft gevonden in Indonesië. Westerling staat daar nog steeds bekend als ‘de slachter van Celebes’ en degene die tienduizenden onschuldige burgers heeft vermoord. Hoewel er nu bij jonge historici een kentering aan het komen is.”

‘Ik heb harde bewijzen dat Westerling de APRA in opdracht van generaal Spoor heeft opgericht’

Dat er met de methode van standrechtelijke executies op Celebes honderden slachtoffers zijn gevallen, staat vast, maar dat er sprake is van oorlogsmisdaden door Westerling is volgens Willems minder zeker. “Ik ben geen jurist, maar de meningen daarover verschillen. Er was sprake van een staat van beleg. Westerling kreeg carte blanche om de terreur van het verzet en de bendes op het eiland te breken. Ook was de status van gewapende burgers en niet geüniformeerde verzetsstrijders door de internationale verdragen uit die tijd onvoldoende beschermd. Als soldaten van de TNI zich bekendmaakten, werden ze volgens het oorlogsrecht behandeld, daar maakte Westerling zelf wel onderscheid tussen. Zijn ingrijpen op Celebes valt naar mijn mening ook

te verdedigen. De situatie was er volkomen uit de hand gelopen. Het verzet was versplinterd en bevocht ook elkaar, al dan niet met behulp van bendes. Hele kampongs werden uitgemoord. Het KNIL stond machteloos. Westerling is erin geslaagd die totale anarchie in korte tijd te beteugelen.” Het onlangs opgedoken tv-interview met Westerling bevatte voor Willems geen nieuws. “Hij heeft honderden lezingen, kranten- en tv-interviews gegeven waarin hij precies hetzelfde heeft gezegd. Dat hij wellicht enkele vergissingen heeft gemaakt en dat er onder zijn commando door enkele officieren oorlogsmisdaden zijn gepleegd. Maar hij bleef vierkant achter zijn optreden staan.” Dat Nederlands onder-

zoek Westerling nooit voor de rechtbank heeft gebracht, verbaast de Nijmeegse historicus niet. “Nee, want dan zou je bij andere mensen terecht zijn gekomen. Hij was natuurlijk gewoon degene die het uitvoerde. De legerleiding en het Nederlands-Indisch bestuur hadden hem de opdracht gegeven.”

APRA-coup

Willems vindt dat er wat dat betreft sprake is van een patroon. “Westerling werd gebruikt voor moeilijke opdrachten. Er was sprake van een vage structuur van verantwoordelijkheden die de autoriteiten toestond afstand van hem te nemen als hij het leger of het beleid compromitteerde.” Volgens de historicus gaat dat ook op voor de oprichting van Westerlings APRA-leger

■ Fredrik Willems: “Het was natuurlijk een groot schandaal, die hele coup, en Westerling had veel carrières kunnen schaden en misschien zelfs de val van de regering kunnen inluiden.”

dat na de soevereiniteitsoverdracht in december 1949 een coup poging zou wagen. In *Westerling 'De eenling'*, de door de Franse journalist Dominique Venner in opdracht van Westerling geschreven biografie, wordt een gesprek weergegeven van generaal Spoor en Westerling in maart 1949 waarvan velen zich afvragen of dat ooit heeft plaatsgehad. Onder meer omdat Spoor zelf over het plegen van een coup begonnen zou zijn. “Ik heb harde bewijzen dat Westerling de APRA in opdracht van generaal Spoor heeft opgericht. Spoor wilde met de APRA Nederlandse bedrijven en plantages op West-Java beschermen tegen aanvallen van de TNI, de Darul Islam en andere strijdgroepen. Wester-

ling slaagde erin enkele honderden bendeleden en voormalige TNI-soldaten voor zijn militia te ronselen. Alles vond in het diepste geheim plaats. Spoor bracht zelfs niet iedereen in zijn staf op de hoogte. Op dit punt verschil ik van mening met Jaap de Moor.”

In diens boek *Westerling's oorlog* zit een leemte tussen het afscheid van Westerling als commandant van het Korps Speciale Troepen eind 1948 en de APRA-coup in januari 1950. De Nijmeegse historicus zegt veel materiaal gevonden te hebben waaruit blijkt dat Westerling zich in die tijd niet alleen bezighield met het succesvolle transportbedrijfje dat hij met hulp van zijn legercontacten had opgezet. “Voordat

Westerling aan zijn plannen voor de APRA-coup begon, had hij zich verzekerd van steun van hoge Nederlandse militairen. Dat de coup mislukte, ligt er vooral aan dat Westerling en zijn medestanders vooraf een ultimatum stelden aan de Indonesische regering. Veel hoge officieren en anderen die hem steunden, vonden dat daardoor het verrassingselement weggegeven was en haakten af.”

Zwarte schaap

Dat Westerling na de mislukte coup met hulp van de legerleiding het land kon ontvluchten, ziet Willems ook als een aanwijzing dat Nederland niet wilde dat Westerling zich voor een rechter zou moeten verantwoorden. “Premier Drees zelf had opdracht gegeven om Westerling met alle mogelijke middelen weg te halen uit Indonesië. Dat het nooit tot vervolging is gekomen, komt omdat de steun aan Westerling nog veel verder ging. Als hij voor de rechter was gekomen dan was dat allemaal bekend geworden. Dat is de reden waarom de hele affaire de doofpot is ingegaan. Het was natuurlijk een groot schandaal, die hele coup, en Westerling had veel carrières kunnen schaden en misschien zelfs de val van de regering kunnen inluiden. Maar hij heeft ook zelf altijd zijn mond gehouden. Heel opmerkelijk.”

De publicatie van zijn Westerling-biografie heeft hij al enige malen moeten uitstellen. “Het wordt steeds omvangrijker en nieuwe informatie over Westerling is nog steeds welkom. Ik ben nu bezig met de Radboud Universiteit van Nijmegen om op mijn boek te kunnen promoveren. Dat geeft meer ruimte, maar daardoor gaat het wel weer wat langer duren.” Denkt hij dat het beeld over Westerling moet worden bijgesteld? “Westerling is altijd weggezet als ‘eenling’, ‘de Turk’ en geassocieerd met oorlogsmisdaden. Misschien kwam dat ook wel goed uit. Zo leek het of ‘onze jongens’ zoiets als op Celebes nooit zouden doen en de Nederlandse legerleiding niks te maken had met zijn APRA. Hij is altijd het zwarte schaap geweest. Ten onrechte, je kan zijn persoon niet los zien van het politieke kader, de militaire hiërarchie en de omstandigheden van de guerrilla-oorlog waarin hij functioneerde.”

fredrikwillems@hotmail.com